

Social Work & Education

©SWE. 2022

УДК 37.013.42:364-787.2-053.9

DOI: 10.25128/2520-6230.22.3.1

Беата БАЛОГОВА,

професорка, деканка
Філософського факультету,
Пряшівський університет,
м. Пряшев, Словаччина;
beata.balogova@unipo.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6069-2721>

Юлія КОВАЛЬЧУК,

Аспірантка, Пряшівський
університет, м. Пряшев,
Словаччина;
kov260598chuk@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7674-3538>

Статус статті:

Отримано: червень 06, 2022

1-шерацензування: червень 27, 2022

Прийнято: вересень 30, 2022

Балогова, Б., Ковальчук, Ю. (2022). Особливості проблематики старіння в контексті соціальної підтримки людей поважного віку. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 3. pp. 331-339. DOI: 10.25128/2520-6230.22.3.1

ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ СТАРІННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЛЮДЕЙ ПОВАЖНОГО ВІКУ

Анотація. У статті актуалізуються особливості проблематики старіння в контексті соціальної підтримки людей поважного віку. Тому мета статті полягає в необхідності проведення вчасної соціальної підтримки людей поважного віку.

Старіння населення є актуальною темою не лише у Словаччині, а й в інших країнах Європейського Союзу та світу. Кожна країна має свої інструменти допомоги, соціальні послуги та піклування про цю категорію людей. Десь на вищому рівні, десь, навпаки, нижчий рівень надання соціальних послуг для людей поважного віку.

Індекс старіння в 2060 році за даними автора М. Блега (2013) має досягти 220%. Громадян віком від 65 років автор відносить до постпродуктивних частин населення. Він припускає, що в 2060 році населення постпродуктивного віку досягне найчисельнішої вікової групи.

Науковець прогнозує, що кількість літніх людей за п'ять десятиліть збільшиться на 65% більше. Порівняно з 2011 роком це зростання становить 2,5 рази. Тобто кожна третя людина в Словацькій Республіці матиме принаймні 65 років у 2060 році. Найбільш виражений індекс навантаження будуть складати люди похилого віку і таким чином він вплине на загальний індекс навантаження.

Зауважимо, що старіння і старість є важливим етапом онтогенетичного розвитку індивіда і є природною частиною життєвого циклу людини. Вони є індивідуальним і соціальним феноменом. Оскільки з віком самодостатність знижується, літня людина не може сама задовольнити свої базові потреби, що призводить до збільшення залежності від інших людей і часто до вимушеної зміни життя.

Ключові слова: люди поважного віку; соціальний працівник; соціальна підтримка; особливості старіння; мобілізація соціальної підтримки; періоди старіння; Університет третього віку; геронтологія.

Вступ

Динамізм сучасних соціальних і демографічних процесів, які відбуваються в Словачкій Республіці та Україні, висуває нові завдання щодо соціальної підтримки людей поважного віку, спонукає до пошуку нових смислових орієнтирів про важливість ранньої підготовки до старіння, формування соціально активної особистості, здатної діяти і взаємодіяти в суспільстві. Важливого значення в цьому контексті набуває спрямованість людей поважного віку на соціальну активність в умовах соціальних служб, орієнтація на саморозвиток, самовдосконалення, самореалізацію. Тому зміни, які відбулися в провідних підходах до людей поважного віку, спонукають до розширення концепції активного старіння та можливості розвитку у сфері системної освіти старших.

Виклад основного матеріалу

Старіння населення на сьогодні є глобальним демографічним процесом, найбільш вираженим у розвинених країнах світу. Демографічне старіння характеризується великим і відносним збільшенням чисельності людей у старших вікових групах. Вже на даний момент люди поважного віку (65+) становлять 16, 2% населення. Очікується, що через двадцять років буде значний приріст, причому найшвидший приріст відбудеться у віковій групі людей найстарших (понад 80 років). При збереженні нинішньої тенденції демографічного розвитку Словаччини у 2060 році населення Словацької Республіки у віці 65+ становитиме більше третини всього населення. У зв'язку з такими демографічними процесами виникає необхідність вирішувати питання, пов'язані, на думку Б. Балогової (2005), з наслідками старіння населення в економічній та соціальній сферах; станах здоров'я літніх людей; якістю життя літніх людей; охороною здоров'я та попитом на соціальні служби; зайнятістю у сфері охорони здоров'я та соціальної сфери (Балогова, 2005, с. 5).

Вивчення змісту та особливостей соціальної роботи з людьми поважного віку висвітлюються в працях багатьох науковців, серед яких є як зарубіжні, так і вітчизняні автори. Проблематику «старіння», «активного старіння», «соціальної підтримки людей похилого віку» досліджують та вивчають зарубіжні вчені, такі як: Б. Балогова, С. Грозенська, Л. Квашнякова, Я. Мареш, О. Матоушек, К. Репкова та ін.. Проблеми соціального становища людей поважного віку розглянуто також у працях вітчизняних науковців: Г. Бочарова, О. Горбушина, О. Іванова, О. Ігнатович, О. Коваленко, А. Капська, П. Павленок Л. Тюття, та ін.

Інтерес до здорового старіння є пріоритетом і постійним інтересом людства та частиною діяльності кожного суспільства. Тому в Європейській унії а саме в Словацькій Республіці проблематика старіння вирішується в рамці, таких соціально-правових документах: Комітет міністрів Ради Європи щодо старіння та інвалідності в ХХІ столітті: стійкі рамки для кращої якості життя в інклюзивному суспільстві; Оперативна програма «Людські ресурси».

Важливою віхою у розвитку інтересу до людей похилого віку став 1999 рік, який резолюцією Генеральної Асамблеї ООН оголошено Міжнародним роком людей похилого віку. Відповідно до проголошеної резолюції у Словаччині була прийнята Національна програма захисту людей похилого віку (1999), в якій

відображено основні завдання резолюції ООН щодо соціальної політики, політики зайнятості, житлової політики, освіти з метою створення кращих умов життя для людей похилого віку. В рамках ЄС 2012 рік був оголошений Європейською комісією Європейським роком активного старіння та солідарності між поколіннями, метою якого було, окрім підвищення обізнаності громадськості, також стимулювання діяльності різних політичних структур на підтримку активного старіння, зокрема через працевлаштування, освіту, здорове старіння. З цією метою було підготовлено проект Національної програми активного старіння, яка базувалася на Національній програмі захисту людей похилого віку 1999 року та знаннях і досвіді її реалізації. Національна програма в першу чергу була зорієнтована на громадян старше 50 років і розрахована на 7 років (2014-2020).

З урахуванням Національної програми активного старіння (2013) з вересня в Словацькій Республіці було запроваджено Університети третього віку (UTV) за підтримки проекту «Університет третього віку – активне старіння». Завдяки зосередженню лекцій здобувачам (людям поважного віку) цієї програми пропонується можливість краще пізнати себе, зрозуміти свої проблеми зі здоров'ям, соціально-психологічні проблеми, активно застосовувати відповідні процедури для їх непрофільного вирішення та управління та формувати правильне ставлення до свого соціального статусу та здорового старіння.

Основна частина

На сучасному етапі розвитку Європейської спільноти важливого значення в Словацькій Республіці набуває Національна програма активного старіння 2021-2030. Національна програма є однією з важливих відправних точок зміцнення соціальної позиції, інтеграції, освіти людей поважного віку та інклюзії.

Проблеми старіння та хвороб, що виникають під час старіння, розглядає така наукова галузь як геронтологія. Проблем геронтології в Словацькій Республіці торкала Л. Квашнякова (2015), авторка геронтологію поділяє на теоретичну, клінічну та соціальну, Б. Балогова (2005) серед основних теорій старіння виділяє: теорії програмного старіння, аутоімунну, генетичну та гормональну, наголос робить на гормональній теорії-старіння контролюється гормональними та нервовими функціями (Балогова, 2005, с. 15).

На думку І. Поледнікової (2006), старіння є незворотнім біологічним процесом, який впливає на всю природу людини, а тривалість життя обумовлена генетично і є специфічною для людей, де передбачається багатофакторний тип успадкування. Старість є завершальною стадією процесу старіння, тобто є кінцевим періодом природного процесу розвитку кожної особистості (Поледнікова, 2006, с. 48). Авторка С. Грозенська (2008) вважає, що «старіння можна охарактеризувати як період, коли люди відчувають (з різною швидкістю) поступові зміни від молекулярного до органного рівня, в результаті чого знижується здатність до виконання окремих функцій організму». С. Грозенська (2008) розуміє старість у двох значеннях: у першому значенні старість означає час, що дається людині від народження; друге значення трактує як завершальний етап людини, який також можна назвати третім віком людини (Грозенська, 2008, с. 40).

Б. Балогова (2005) звертає увагу на те, що у світі збільшується кількість людей похилого віку, а кількість народжених дітей зменшується, це призводить до зниження народжуваності. Такий стан є результатом економічних, соціальних та психологічних наслідків для людей і суспільства. На її думку у 2050 році народжуваність виявиться нижчою в 120 країнах світу. Нею введено в науковий обіг поняття «індекс старіння», метою якого є порівняння вікової структури індивідів. Стюарт-Гамільтон (1999) вводить поняття «сивина населення», як співвідношення людей поважного віку і молодших людей (Балогова, 2005, с. 20).

О. Хатар (2008) пропонує комплексне надання соціальних і медичних послуг людям похилого віку. Він пропонує реалізувати соціально-освітні програми для них у соціальних службах. Це такі, як: забезпечити напіворганізовану та напівкеровану освіту людей похилого віку в закладах для людей поважного віку та Денних центрах для людей похилого віку не рідше 2-3 разів на тиждень.

Я. Кривоглави (2002) сприймає соціальну підтримку як певну допомогу чи підтримку, яку людина отримує від середовища, в якому вона проживає у стресових ситуаціях. С. Грозенська (2008) поділяє соціальну підтримку на: індивідуальну, інституційну, очікувану, сприйняту, набута. Д. Шолцова (1999) виділяє поняття мобілізації соціальної підтримки. Я. Кривоглавий (2001) поділяє соціальну підтримку на: інструментальну, інформаційну, емоційну, оціночну підтримку. Я. Мареш (2001) визначає такі механізми соціальної підтримки особистості: модель, орієнтована на стресові ситуації, модель прямого та основного ефекту, генетична модель (Грозенська, 2008, с. 60).

Старість — загальний термін для позначення пізніх етапів онтогенезу, природного перебігу життя. Вона є наслідком і проявом генетично обумовлених інволюційних процесів, модифікованих іншими факторами (головним чином хворобами, способом та умовами життя) і пов'язана з низкою значущих соціальних змін (самостійність дітей, вихід на пенсію та інші зміни соціальних ролей). Всесвітньої організації охорони здоров'я виділяє три періоди старіння, які подані нами на рисунку 1 (Грозенська, 2008, с. 47).

Рисунок 1. Періоди старіння

Джерело: спрацьовано авторками

С. Грозенська (2008, с.58) поняття «старіння» висвітлює у двох значеннях (рис. 2).

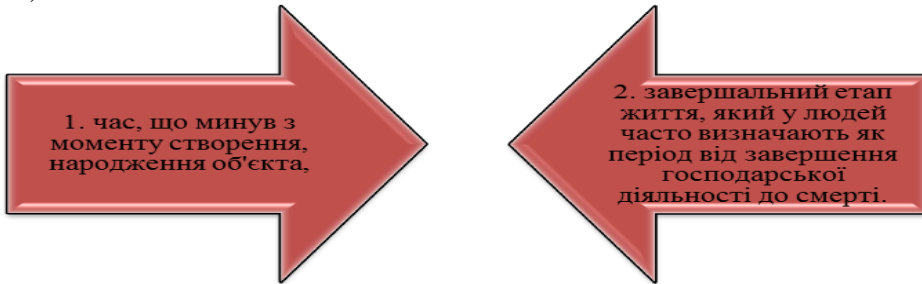

Рисунок 2. Значення старіння
Джерело: спрацьовано авторками

Старіння населення є найважливішим явищем демографічного розвитку сучасного світу, наслідки якого проявляються і в наших умовах. Відповідно до аналізу вікової характеристики поданої С. Грозенською (2008, с. 59), вік людини можна розділити за кількома аспектами, які подані нами на рисунку 3.

Старіння є природним процесом у житті людини. Навіть Б. Балогова (2005) стверджує, що старіння та старість є важливим етапом онтогенетичного розвитку індивіда та є природною частиною життєвого циклу людини. Вони є індивідуальним і соціальним феноменом (Балогова, 2005, с. 22).

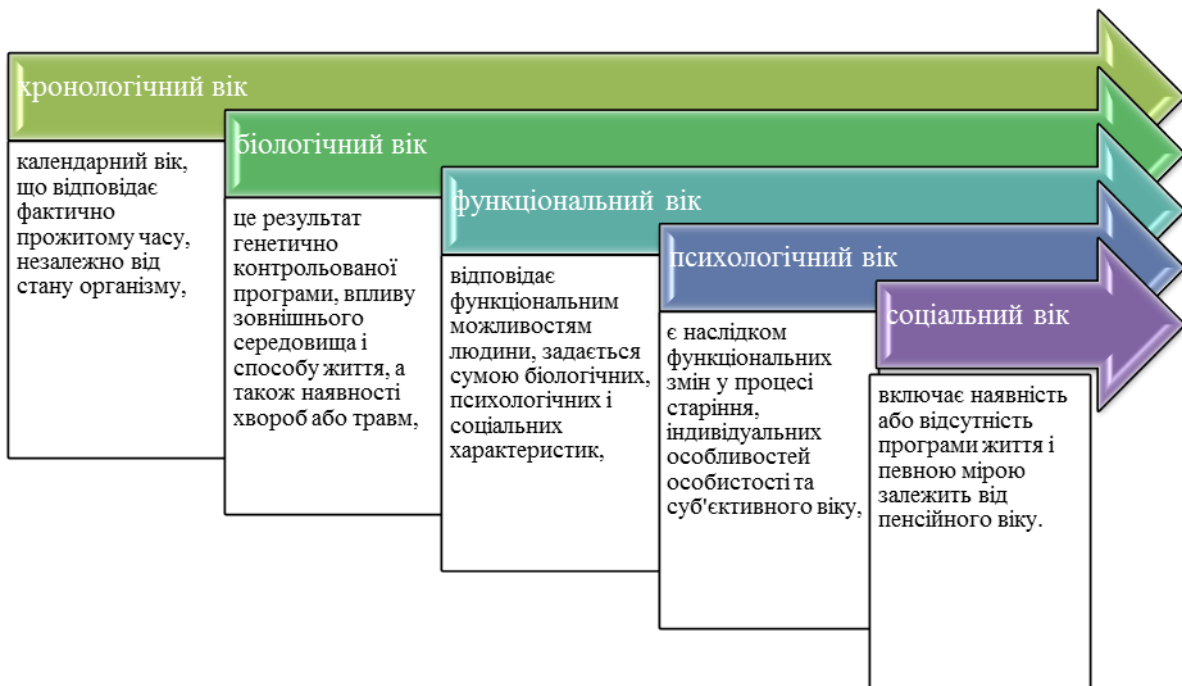

Рисунок 3. Вікова характеристики та її аспекти
Джерело: спрацьовано авторками

Період старіння і старості зазвичай називають третім періодом у житті людини. Постпродуктивний вік і межа між продуктивним і постпродуктивна частина життя сприймається як межа, за якою люди витісняються серед старих. У віці 60-75 років відбувається зміна функціонального потенціалу людей, змінюється спосіб життя, соціальний статус і психологічний розвиток. Ці аспекти переплітаються, але причинно-наслідковий зв'язок між ними не є абсолютно необхідним. На старіння впливає конкретна людина, а не конкретний вік у вже вказаний період часу (Літомеріцкій, 1996, с. 177).

Ефективна профілактика передчасного старіння – це діяльність у різних формах реалізації. Профілактика дезадаптації до старіння полягає у здійсненні діяльності, коли ми говоримо про програму успішного старіння та активного старіння. Вихід на пенсію, безсумнівно, є зміною в житті літнього громадянина (Романова, 2018, с. 20–26).

Підготовку до пенсії можна розділити на три основні рівні: медичний, соціальний і психологічний. **Медична підготовка** полягає в ранніх діагностичних обстеженнях, спрямованих на ранню діагностику захворювань, особливо вже згаданих серцево-судинних захворювань, захворювань опорно-рухового апарату тощо. Зауважимо, що старість – це не хвороба, хоча такою є іноді супроводжується захворюваннями. Тут необхідно регулярно, хоча б раз на рік, проходити профілактичні медичні огляди. **Психологічна підготовка** до старіння базується на принципах психогієни та геронтопсихології. Основне завдання психолога в роботі з людьми похилого віку – підготувати людину похилого віку до зміни соціальної ролі, способу життя та життєвої програми після виходу на пенсію. **Соціальна підготовка** до старіння означає забезпечення зміни організації праці відповідно до віку, продуктивності, освіти та стану здоров'я. Перехід від роботи до пенсії повинен бути плавним і поступовим. Соціальна підготовка до старіння також включає турботу про сім'ю, сім'я є важливим фактором екзистенціальної безпеки (Грозенська, 2008, с. 61).

Стосовно виходу на пенсію було виявлено, що люди, які наближаються до пенсійного віку, стають тривожними та все більш самокритичними. Але в більшості випадків люди, які припинили роботу у зв'язку з виходом на пенсію, оцінюють цей факт позитивно. Однак бувають ситуації, коли люди страждають від серйозних психологічних проблем, оскільки відчувають, що більше не корисні суспільству. Проблемою, особливо в невеликих містах і селах, часто є відсутність послуг для пенсіонерів, які б забезпечили їм активне заповнення вільного часу (Коваленко, 2015, с. 47).

У пенсійному віці вільний час можна використовувати як заманеться. Деякі хочуть продовжити свою роботу, наприклад, через фінансове поліпшення, необхідність бути членом робочого колективу. З точки зору підготовки до старіння, у цьому контексті важливо зазначити, що навіть ранній вихід на пенсію може певною мірою позитивно, але іноді й негативно вплинути на людину та її якість життя, стан здоров'я чи тривалість життя (Грозенська, 2008, с. 62).

Висновки

Отже, вищезазначене дозволяє стверджувати, що зміни в старості впливають на кожного з нас по-різному, позитивно чи негативно. Тому, емоційна сфера старіючих людей зазнає ряд соціальних, фізіологічних та психологічних змін. Перш за все, слабшає емоційний контроль, підвищується вразливість, а це породжує депресивні настрої та стани тривоги в міжособистісних стосунках. Подолання перешкод, з якими стикається старіюча людина змінюється, а саме, знижується стійкість до навантажень, гірше переносяться різні стресові ситуації, втрачається ініціатива і наполегливість.

Перспективами подальших наукових досліджень є вивчення структури та змісту якості життя людей поважного віку в закладах соціальних служб у Словаччині.

Література

- Балогова, Б. (2005). Люди похилого віку. Пряшів: Акцентний принт.
- Грозенська, М. (2008). Соціальна робота з людьми похилого віку та її теоретичні та практичні основи. Мартін: Обізнаність. С. 40-62.
- Коваленко, О. Г. (2015). Міжособистісне спілкування осіб похилого віку: психологічні аспекти. Монографія Київ, Україна: Інститут обдарованої дитини. С. 240.
- Літомеріцкій, Ш. (1996). Якість життя літньої людини та інтервенційна геронтологія. В: Медичний огляд. С. 177-180.
- Поледнікова, Л. (2006). Геріатричне та геронтологічне медсестринство. мартін: Education, spol.. С. 143.
- Романова, І. А. (2018). Соціальна робота з підтримки інтелектуальної активності людей похилого віку. Теорія і практика управління соціальними системами. №1. С. 20-26.

PECULIARITIES OF AGING ISSUES IN THE CONTEXT OF SOCIAL SUPPORT FOR ELDERLY PEOPLE

Beáta BALOGOVÁ, PhD., MBA, Prof., Dr., Dean of the Faculty of Philosophy, Presov University, Prešov, Slovakia; beata.balogova@unipo.sk

Yuliia KOVALCHUK, Mgr., graduate student Presov University in Prešov, Slovakia; kov260598chuk@gmail.com

Abstract. *The article updates the peculiarities of the problem of aging in the context of social support for elderly people. Therefore, the purpose of the article is the need for timely social prevention of elderly people.*

Population aging is a topical issue not only in Slovakia, but also in other countries of the European Union and the world. Each country has its own tools of assistance, social services and care for this category of people. Somewhere at a higher level, somewhere, on the contrary, a lower level of provision of social services for people of respectable age.

Aging means a new challenge in life, which should not be feared, although it is accompanied by such characteristics as conservatism, limitation, regression, decline, etc. Conversely, if old age comes to a well-prepared person who knows how to deal with it, it becomes a life challenge for him and can be one of the periods that inspires and interests. And therefore approaches to the interpretation of the process of aging and old age should be very positive.

According to the author M. Bleg (2013), the aging index in 2060 should reach 220%. The author refers to citizens aged 65 and over as post-productive parts of the population. He assumes that in 2060 the population of post-productive age will reach the largest age group. The scientist predicts that the number of elderly people will increase by 65% more in five decades. Compared to 2011, this growth is 2.5 times. That is, every third person in the Slovak Republic will be at least 65 years old in 2060. The most pronounced load index will be composed of elderly people and thus it will affect the overall load index.

Aging and old age are an important stage of the ontogenetic development of an individual and are a natural part of the human life cycle. They are an individual and social phenomenon. Since self-sufficiency decreases with age, an elderly person cannot meet his basic needs by himself, which leads to increased dependence on other people and often to a forced change of life.

Key words: *elderly people; social worker; social support; features of aging; mobilization of social support; aging periods; University of the third age; gerontology.*

References

Balogova, B. (2005). *Ludy pochyloho viku*. Priashiv: Akcentny print. ISBN 80-969274-9-3. [in Slovak].

Grozenska, M. (2008). Socialna robota s ludmy pochyloho viku ta jji teoretichni ta praktichni osnovy. Martin: Obiznanist. C. 40-62. ISBN 978-80-8063-282-3. [in Slovak].

Kovalenko, O. H. (2015). Mizhosobystisne spilkuvania osib pochyloho viku: psihologichni aspekty. Monografia Kyiv, Ukraina: Instytut obdarovanoi dytyny. S. 240. [in Ukrainian].

Litomericky, Sh. (1996). Jakist zhytia litnoi ludyny ta intervencijna gerontologia. V: Medychny ohliad. C. 177-180. ISSN 0457-4114. [in Slovak].

Polednikov, L. (2006). Geriatrychne ta gerontologichne medsestrznstvo, spol. C. 143. ISBN 80-8063-208-1. [in Slovak].

Romanova, I. A. (2018). Socialna robota z pidtrymky intelektualnoi aktyvnosti ludei pochyloho viku. Teoria i praktyka upravlinia socialnymy systemamy. №1. S. 20-26. [in Ukrainian].

Article history:

Received: June 06, 2022

1st Revision: June 27, 2022

Accepted: September 30, 2022